

TIETEELLINEN ELÄMÄ

MIHIN on kadonnut kriittinen älymystö? Tällaisen kysymyksen säännöllinen toistuminen johdattaa oletamaan, että pysyvää on ainakin nostalginen oletus joskus "ennen" vallinneesta kiihkeästä keskustelusta, jonka loppuminen "nyt" on suunnilleen yhtä kiinnostava aikalaisdiagnostinen väite kuin se, että "elämme arvotyhjiössä". Olenaisinta tällaisessa haikailussa lienee, että se tuo esille suuren yleisön kyltymättömän janon, joka kohdistuu yhteiskunnallisiin kokonaistulkintoihin. Kuka kertoisi, mikä on todella ajan henki? Viime aikoina yhteiskuntatieteissäkin suurinta julkisuutta ovat nauttineet nimenomaan totalisoivat puheet "riski-", "elämys-" tai "verkostoyhteiskunnasta" sekä "refleksiivisestä modernisaatiosta".

Ranskalaisella kielialueella viime vuoden suuri yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden tapaus oli Luc Boltanskin ja Ève Chiapellon teos *Le nouvel esprit du capitalisme* ("Kapitalismin uusi henki") – ehkä juuri siksi, että se pyrkii vastaamaan sekä kysymykseen älymystön viimeaikaisesta vaikenemisesta että antamaan kokonaisvaltaisen tulkinnan yhteiskunnallisen elämän nykytilanteesta. Johtamistaidon opaskirjoja aineistonaan käyttäen tämä 850-sivuinen opus kartoittaa kapitalismin hengen ja käytäntöjen muutosta 1960-luvun lopulta nykypäivään. Kysymyksenä on, minikälaiseen ideologiaan nojautuen niin johtajat kuin heidän alaisensakin ollaan onnistuttu sitouttamaan yhä lisää joustavuutta vaativaan työelämään. Uusi kapitalismi on tarjonut työntekijöille suhteellisesti entistä enemmän autonomiaa ja aloitteentekomahdollisuuksia. Hierarkkisesta

työnorganisaatiosta on yritetty päästä eroon. Samalla kuitenkin niin materiaalin kuin psykologinen turvallisuus on viety pois. Boltanskin ja Chiapellon kiinnostavin panos ei kuitenkaan ole tässä kapitalismin muutoksen hahmottamisessa vaan siinä, kuinka he osoittavat 1960-luvun "taiteellisen" kapitalismikritiikin olleen ratkaisevassa asemassa uuden kapitalismin synnyttämisessä. Älymystö hiljeni, kun sen kritiikin kohde otti omakseen kritiikin teemat, luovuuden ja itsenäisyyden painotukset. Samalla "sosiaalinen" kritiikki puolestaan jäi junaamaan hierarkkisen tuotannon teemaa, vaikka neokapitalistisen käänteen tultua 1970-luvun puolessa välissä työelämässä alkoivat soida aivan uudet sävelet. Laajalla analyysillään kirjoittajat yrittävät antaa taustan, jonka pohjalta voisi uudistaa kriittistä asennetta nykykapitalismia kohtaan: sekä sen vieraannuttavaa vaikutusta tuomitsevaa "taiteellista" kritiikkiä että epätasa-arvoisuuteen kohdistuvaa "sosiaalista" kritiikkiä. Samalla nämä tavoitteiltaan perustavasti eroavat kritiikin muodot yritettäisiin pitää yhtäaikaa elossa.

Otsikolla "Dis papa, c'est quoi être de gauche?" ("Isi, kerro, mitä tarkoittaa vasemistolaisuus") Bruno Latour ylistää Boltanskin ja Chiapellon kirjaa *Libération*-lehdessä julkaisemassaan arvioissa: juuri tämän teoksen ansiosta jutun otsikon kysymykseen on jotain vastattavaa vuonna 2010. Avain on edelleen ajatus oikeudenmukaisuudesta, esimerkiksi "joustamisen" loputtomia vaatimuksia on kyettävä rajoittamaan. Vaikka kirja ei tarjoakaan täsmäohjeita yhteiskunnalliselle toiminnalle, Latourin mukaan erityisen ar-

vokasta on, että samassa teoksessa yhdistyvät toisiinsa oppinut yhteiskunnan kuvaus, teoreettinen kiinnostavuus ja aikalaisanalyysi. Kapitalismista kyseleville lapsille ei voi tulevaisuudessakaan vastata: "Olimme täysin tietämättömiä. Mitään ei ollut tehtävissä".

LATOUR julkaisi itsekin viime vuonna politiikkaa käsittelevän teoksen nimeltä *Politiques de la nature* ("Luonnon politiikat"). Kirjassa hän kehrittelee vihreän politiikan näkökulmasta aiempien tieteen ja teknologian tutkimustensa teemoja. Avainajatus on vihreän poliittisen teorian ja vihreiden poliittisen käytännön erottaminen toisistaan. Latourin mielestä on kokonaan hyvältävä "luontoa" puolustava vihreä teoria, jonka erilaiset edustajat hän muutta mutkitta niputtaa nimen "syväekologia" alle. Sen sijaan on tartuttava vihreiden käytännölliseen politiikkaan ja kehitettävä sitä vastaavaa ajattelua.

Perinteinen "syväekologinen" ajattelu on ollut Latourin mukaan ongelmallista siksi, että vastoin väitettään, jonka mukaan se toisi "vihdoin" luonnon osaksi politiikkaa, se jatkaa luonnon käyttämistä lyömäaseena, joka nimenomaan tukahduttaa politiikan tekemisen mahdollisuuden. Sen sijaan vihreiden poliittiset käytännöt ovat länsimaiden historiassa radikaaleja. Niissä luontoa ei ajatella jonnain, josta voisi puhua yksikössä; kiinnostuksen kohteena ovat ihmisten ja instituutioiden ja koneiden ja eliöiden ja ympäristöjen ketjut, sekoitukset ja vuorovaikutukset. Ollaan avoimia sen suhteen, mitkä asiat voivat liittyä toisiinsa ja mitkä eivät: tätä ei voi mikään Tiede tai Luonto

tai Systeemi sanella. Latourin mukaan vihreiden poliittinen käytäntö ei siis siirrä huomiotamme Luontoon, joka olisi valmis, liikkumaton ja ihmisen toimintaa todempi, vaan epävarmuuteen, joka liittyy erilaisten ilmiöiden kerääntymiseen kollektiiviksi, inhimillisten ja ei-inhimillisten asioiden monensuuntaisten vaikutusten ketjuiksi. Toisin kuin poliittisen ekologian teoria, vihreiden käytännöt kiistävät olemisen hierarkian. "Käytännössä poliittinen ekologia ilmaantuu aina luonnon idean tuhoamisena." Ja tämä on Latourin mielestä hyvä. Kyse ei ole luonnon "sosiaalisesta konstruktiosta" – harvaa termiä Latour vastustaa yhtä kiivaasti – vaan muuttuvien luontojen ja inhimillisten käytäntöjen toisiinsa kytkemisestä. Luonto ei katoa "representaation" syövereihin vaan moninaistuu, tulee esiin "pluriversumina".

Latour siis hylkää yhdellä kertaa "multikulturalismin" ja "mononaturalismin", jotka hänen mukaansa ovat rakentuneet toisiaan vasten ja toisiinsa tukeutuen. Samalla ajatus politiikasta muuttuu. Se ei ole hänelle puhtaasti "luonnon" ulkopuolelle asettuva alue, jonka tuntija voi hiljentää massat – kuten hänen mukaansa on kautta poliittikan historian tehty. Hallitsija ei voi enää tosiolemaan vedoten alistaa asioiden moninaisuutta.

Syväekologian kritiikissään Latour ei ole mitenkään omaperäinen. Kiinnostavaa sen sijaan on hänen antamansa suuri arvo vihreiden käytännöille juuri sellaisena poliittisena toimintana, joka vastaa hänen omaa "kokeellisen antropologian" ohjelmaansa. Oma-valetaisuudessaan kiinnostavalla eleellä hän tarttuu olemas-

saolevaan yhteiskunnalliseen liikkeeseen ja homogenisoisen määritelmiensä mukaisesti. Tässä suhteessa Latourin ote tässä uutukaisessa vastaa hänen toista viime vuonna julkaisemaansa koelmaa nimeltä *Pandora's Hope*. Siinä hän puhuu tieteen tutkimuksesta yhtenäisenä koulukuntana – jossa hän on ehkä ainoa jäsen.

Vaikka meillä Suomessa penttilinkoloita kuunnellaan kunnioittaen ja ilmeet vakavina, syväekologian kritiikki on oikeastaan vallitseva ajattelutapa vihreidenkin keskuudessa – jopa niin, että vihreässä liikkeessä itsessään teoreettiset ekofundamentalistit ovat marginaalissa. Onkin jännittävä nähdä, miten käy, kun Latourin teos aikanaan leviää käännosten myötä: sulattavako esimerkiksi Suomen vihreän liikkeen pragmaattiset älyköt tämän heitä hieman kierosti syyleilevän ohjelman?

PIERRE Bourdieu on ryhtynyt sanoista tekoihin. Bourdieuhän on jo pitkään 1990-luvulla arvostellut niin sanottua uusliberalistista käännettä ja puhunut "sosiaalisen Euroopan" puolesta. Viime vappuna, kun useissa Euroopan pääkaupungeissa sekä Washingtonissa oli mielenosoituksia globalisaatiota vastaan, Bourdieun johdolla julkistettiin manifesti "Charte 2000" uuden internationalismin puolesta globalisaatiota vastaan. Allekirjoittajina oli lähes kolmesataa intellektuellia, militanttia ay-väkeä yms. Manifestissa kutsutaan koolle eurooppalaisten sosiaalisten liikkeiden yleiskokous, joka olisi "todellinen poliittinen vaihtoehto neoliberalille poliittikalke". Puolueista riippumaton yleiskokous on tarkoitus järjestää vielä kuluvan vuoden

aikana. Kutsun aloitteentekijänä oli intellektuellien ja tutkijoiden muodostama kollektiivi *Raisons d'Agir*, joka perustettiin Bourdieun ympärille Pariisin vuoden 1995 sosiaalisten liikkeiden mielenosoitusten jälkeen. Manifesti on julkaistu mm. Ranskassa (*Le Monde*, 28.4.), Saksassa (*Die Tageszeitung TAZ*, 29.4.), Sveitsissä (*WÖZ*, 1.5 ja *Le Courier*, 1.5.), Italiassa (*Il Manifesto*, 1.5. ja *Liberazione*, 1.5.), Kreikassa (*ELEPTHEROTYPIA*, 2.5.) ja Tanskassa (*Information*, 29.5.). Manifestiin voi tutustua ja – jos kiinnostaa – myös allekirjoittaa sen internet-osoitteessa: www.zeg.org/raisons-dagir/start.htm.

BOURDIEU – joka täyttää tänä vuonna 70 vuotta – on ollut viime aikoina varsin tuottelias. Alkuvuodesta ilmestyi Bourdieun ja Robert Fritschin pieni keskustelukirja "poliittisesta kentästä", *Quelques propos sur le champ politique* (Presses Universitaires de Lyon), joka pääosin perustuu Bourdieun pitämään luentoön Lyonin yliopistossa. Toukokuussa Bourdieu julkaisi 300-sivuisen teoksen *Les Structures sociales de l'économie* (Seuil). Ja hän yllättää lukijansa jälleen keran. Aiheena ovat nyt asunto-markkinat, konkreettisenä tutkimuskohteena asuntokauppa Val-d'Oisen alueella, Pariisin ulkopuolella. Tuloksena on verraten raskaslukuinen raportti, joka sisältää runsaasti tilastollisia taulukoita ja kuvioita. Kovin tuoreita aineistoa Bourdieu ei nytkään tapansa mukaan käytä (ne ovat pääosin vuodelta 1985, vanhimmat 1970-luvulta!), mutta Bourdieun teoreettinen kunnianhimo onkin toisaalla: taloustieteen – taloudellisen "teologian" – kritiikissä. Hän pyrkii osoittamaan, että talous-

tieteelliset postulaatit kysynnästä ja tarjonnasta, rationaalisesta yksilöstä jne. eivät riitä kuvaamaan asuntokaupan prosesseja, vaan siihen tarvitaan sosiologiaa. Niinpä Bourdieu soveltaakin tutkimuksessaan ennestään tunnettuja käsitteitä (habitus, kulttuurinen pääoma, symbolinen pääoma jne.). Varsin monipuolinen kuva asuntomarkkinoiden mekanismeista (joita ei liene Suomessa tutkittu) tästä kaikesta syntyy, olkoonkin että Bourdieu on jälleen sangen raskassou- tuinen. Tällä kertaa olisi to- della mielenkiintoista nähdä, mitä ekonomistit tuumaavat Bourdieun kirjasta.

AKATEEMIKKO Erik Allardt piti juhlaesitelmän Tampe- reen yliopiston promotios- sa 19.5.2000. Esitelmään si- sälytti myös kriittinen kom- mentti maamme nykyiseen tiede- ja korkeakoulupoliitiik- kaan. Päivälehdet eivät kom- menttia noteeranneet, joten se on syytä siteerata tällä palstalla. Varsinkin, kun Al- lardt on katsonut tilastojakin kommenttiaan varten. Se kuu- luu seuraavasti:

“Yliopisto-opetuksen kar- sintaan on ajelehdittu ei suin- kaan vain siksi, että julkisia varoja on syytä säästää, vaan kyseessä ovat myös selvät poliittiset valinnat. Näistä ei- vät toki monet poliitikot ole tietoisia, mutta kansainväliset tilastolliset vertailut puhuvat selvää kieltä. Suomessa varsi- nainen tutkimusrahoitus, tut- kimus- ja kehitysrahoitus eli T&K-rahoitus, on 1990-luvul- la ollut voimakkaammin kes- kittynyt teolliseen toimintaan ja kehitykseen kuin missään muussa EU-maassa. Samalla panostukset yliopistojen kaut- ta tapahtuvaan ns. yleistie- teelliseen kehitykseen on ol- lut Euroopan pienimpiä. Tut-

kimusvarojen panostaminen teolliseen kehitystoimintaan on Suomessa ollut huomatta- vasti suurempi kuin esim. muissa Pohjoismaissa, Nor- jassa Ruotsissa ja Tanskassa, kun taas yliopistojen kautta suunnattu yleistieteellisen ke- hityksen tuki on ollut pie- nempi. Kansainväliset tiede- tilastot ovat tosin siitä hanka- lia, että varoja vastaanottavat organisaatiot eivät kaikissa ma- sa ole samanlaiset. Tietty varo- vaisuus vertailuja tehtäessä on siis paikallaan. Kuitenkin kaikki erilaiset tiede- ja kehi- tystoimintaa koskevat vertai- levat tilastot viittaavat samaan suuntaan. Suomessa on 1990- luvulla satsattu teolliseen ke- hitystoimintaan, kun taas yli- opistoja on aliravittu. Rahaa on, mutta sitä ei ole sijoitettu yliopistojen opetustoimintaan. Tilastojen valossa ei ole epäi- lystäkään siitä, ettei kyse ole poliittisesta valinnasta.

Kaikki olemme tosin tie- toisia siitä, ettei julkisten va- rojen jako ole mikään helppo ja itsestäänselvä asia. Satsaus teollisuuden kehitystoimin- taan on merkinnyt Suomen teollisuuden ja yritystoimin- nan jopa huomattavaa kansain- välistä nousua. Se on myös tuottanut useimpia kansalai- sia rikastuttavia etuja, joskin on myös olemassa nopeasta kehityksestä kärsinyt vähem- mistö. Suomen nousu maail- man johtavien informaatioyh- teiskuntien joukkoon johtuu osittain teollisuuden kehitys- toiminnalle annetusta tuesta. On kuitenkin niin, ettei yli- opistojen ja korkeakoulujen opetustoimintaa voi pitää sääs- töllekillä liian kauan, ja ettei voida keskittyä yksipuolisesti vain teollista kehitystä välit- tömästi tukevien innovaatioi- den tekemiseen. Nykyinen suomalainen T&K-poliitiikka merkitsee ryöstöviljelyä ja si-

sältää tutkimus- ja innovaa- tiopolitiikan infrastruktuurin laiminlyöntiä. Tiede- ja tek- nologiapolitiikasta vastaavat viranomaiset ovat suunnit- telleet jo korkeatasoisen T&K -rahoituksemme lisäämistä. Tämä viittaa siihen, että varo- ja on olemassa ja että ne voitaisiin sijoittaa yliopisto- opetukseen ilman, että ny- kyään annettua T&K-tukea tarvitsisi sen nykyisiltä saa- jilta kaventaa.

Yliopistoväen huhtikuun lopussa toimeenpaneman suu- ren mielenosoituksen seurauk- sena eräät ministerit reagoi- vat kiitettävästi esittäen lu- pauksia korkeakouluille an- nettavasta lisärahoituksesta, ja viime päivien valtionbudjet- tia koskevista keskusteluista on kuulunut lisärahoitusta kannattavia puheenvuoroja. Emme kuitenkaan voi olla varmoja riittävän lisätuen saa- misesta saatikka sitten sen monialaisesta kattavuudesta. Yliopistojen opetuksen ra- hoituksen lisätarvetta on ar- vioitu runsaaksi miljardiksi. Ennen kuin tätä vajetta on ratkaisevasti vähennetty, aka- teemisen väen velvollisuute- na on muistuttaa siitä.”

VALTION kiinteistölaitos, tuo yliopistojemme vuokraisäntä, on määritelty oivasti tehtä- vänsä palkitessaan omaa toi- mintansa. Palkituiksi tulevat sellaiset kohteet, jotka “esi- merkittävällä tavalla toteutta- vat julkiselle rakentamiselle asetettavia tavoitteita.” Vuod- den “muutos- ja korjaustyöksi” se nimesi Helsingin yliopiston Topelia-kiinteistön (Unionin- katu 38). Kiinteistölaitoksen oman tiedotteen mukaan ra- kennukset on korjattu taita- vasti ja harkitusti ja vanha sairaala on muutettu viihtyi- siksi luento- ja seminaariti- loiksi sekä työhuoneiksi ja

löytyypä kellarista moderni yliopistoklubikin. "Rakennus-suojellut rakennukset on onnistuneesti ja erittäin pienin kustannuksin kunnostettu moderniin ja muuttuvaan yliopistokäyttöön." Näin siis Kiinteistölaitos.

Retoriikka muistuttaa huomattavasti sitä juhlapuheiden hyminää, jonka kutsuttujen vieraiden joukko kuuli tämän humanistisen tutkimuksen keskeisen yksikön avajaisissa. Humanismi on halpaa, sehän on selvä ja siitä selvittään pienin kustannuksin. Jo ennen palkintopäätöksen tekoa paljastui kuitenkin, että halpuutensa lisäksi humanistien rakennus oli jo homeessa. Eikä kyseessä mikään pikkujuttu ollutkaan. Museovirastosta oli saatu reseptit sisäkattojen antiikkirappauksiin, mutta sadevedet valuiivat korjaamatta jääneestä peltikatosta läpi ja vanha pulujen pesintäpaikkana palvelut vintti oli tiivistetty niin, että oli luotu kunnan homeviljelmän olosuhteet. Henkilökunta alkoi sairastella ja aika ajoin jopa puolet laitosten henkilökunnasta oli sairaslomalla – jopa teho-osas-

tolla hengittämässä letkuista happea ja saamassa kortisonia suoraan suoneen! Tämäkö siis on julkisen rakentamisen tavoite?

Helsingin yliopistosta itsestään löytyi Kiinteistölaitosta vastaava julkisten instituutioiden toiminnan määrittelijä. Yliopiston tekninen osasto ei ensin millään tahoton uskoa tai tunnustaa ison munauksen tapahtuneen ja kun se vihdoin näin teki, määritteli se humanistien työskentelytavat jälleen omalla tavallaan. Laitoksille ei hankittu korvaavia tiloja remonitin ajaksi, vaan henkilökunta hajasijoitettiin niin tehokkaasti, etteivät he itsekään tiedä, missä päin kaupunkia kollegat työskentelevät. Humanistihan on aina ollut yksinäinen tutkijakammiossaan puurtaja! "Moderni ja muuttuva yliopistokäyttö" ei siis teknisen osaston mukaan sisällä laitosten sisäistä yhteistyötä sen enempää opetuksen kuin tutkimuksenkaan alalla. Modernin yliopiston tulosvelvoitteet ja paineet näyttävät kokonaan unohtuneen tilojen käyttöä hallitsevilta.

Niin Kiinteistölaitoksen kuin Helsingin yliopiston tiloista vastaavien toiminta osoittaa selvästi, missä määrin modernin yliopiston toiminnan tavat ovat näille ratkaisevia päätöksiä tekeville vieraita. Kummassakaan ei ole oikein ymmärretty, että yksi julkisen rakentamisen tavoitteista olisi taata sellaiset fyysiset puitteet, joissa noihin tiloihin sijoitetut toiminnalliset yksiköt voisivat todella toimia. Olisiko yliopiston vaadittava rajuja taloudellisia korvauksia vuokraisännältään työskentelyyn sopimattomien tilojen vuokraamisesta? Laitosten toiminnan edistäminen, ei sen estäminen, olisi jollakin tavalla järjestyneenä kiinteistöjen hallinnoinnin tavoite. Nyt näyttää siltä, että tämä seikka on palkitsemisestakin päätettäessä kokonaan unohtunut. Laitosten toiminnan täydellinen lamaanuttaminen riittänee perusteeksi todeta, että rakennushanke ei ole toteuttanut julkiselle rakentamiselle asetettuja tavoitteita missään vaiheessa. Peruutetakaan siis palkinto!